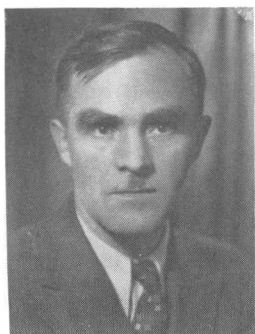

Проф. гімн. Михайло Васьків

СЕЛО ШИБАЛИН

За яких 5 кілометрів на схід від Бережан, над річкою Ценівкою між селами Баранівкою від півночі і Потуторами та Жовківкою із півдня, розкинулось село Шибалин. Між Бережанами і Шибалином — великий ліс Звіринець і славна гора Лисоня. Село досить велике, понад дві тисячі мешканців. До першої світової війни, майже одна четвертина населення — це були латинники, гейби поляки, які знали тільки розговірну українську мову. Перепис

населення в 1939 р. подавав, що на загальну кількість населення села 2410 осіб, українців було — 1610 осіб, жидів — 10, латинників — 700, інші — польські колоністи.

Шибалин — село убоге, мало небагато орної не найкращої землі, та ще й далеко за селом. Зате майже всі будинки муровані з каменю, якого там багато.

Звідки пішла назва „Шибалин” — не відомо. На лівобережжі України, де вливаються річки Десна і Сейм, є село подібної назви — Шибалинів, правдоподібно споріднені (Я. Пастернак — „Археологія України”. Торонто, 1961 р. карта XII). Є переказ, що ще на початку 19 сторіччя, довкола Шибалина росли великі густі ліси. Теперішні поля чи пасовиська: Гнибідівка, Варчачка, Вічківка, Ціцьора — були вкриті лісами. Від півночі були непроходими трясовиння-мочарі, на що вказує і сучасна назва поля — Топилиська.

Село кілька разів було знищене війнами. Під час облоги Бережан — турками, згоріла майже третина села і дерев'яна церква. Люди збудували нову церкву, що простояла до 1904 року. Вона була вже стара й замала, її розібрали й збудували більшу, муровану, коли парохом села був о. Николай Садовський.

Не минула Шибалина і страшна пошесть холери, що шаліла в усій Україні всередині 19 сторіччя. Тоді в селі вимерла майже половина людей. Ще донедавна раз в рік йшла процесія з церкви на „холеричний цвинтар” як його називали, щоб помолитися за душі тих нещасних покійників. По першій світовій війні плямистий тиф також скопив одну третину населення Шибалина. Впродовж війни, село зазнало катастрофічного знищення, обернувшись у велику руїну: окопи, стрілецькі шанці, тисячі ям від гарматних стрілен. Ось що розповідав парох о. Дмитро Мигоцький про Шибалин:

„Дня 1 листопада 1918 р. я став парохом у Шибалині. Село лежить над річкою Ценівкою, і в часі боїв за гору Лисоню в 1916 р. щезло з лиця землі. Мешканців військова влада евакувала. Із-за браку мешкання, я був примушений найняти хату для родини в Бережанах, а до Шибалина доходив пішком; Богослуження в неділі і свята відправляв під голим небом. народ жив у землянках, провізоричних хатах. Тому, що помешкання в Бережанах було не вигідне та вогке, моя дружина за власні гроші придбала матеріял на відбудову парохіяльного дому в Шибалині. Ще не встигли як слід відбудувати, коли вже влітку польські наступаючі війська не тільки захопили Шибалин, але ще й skonфіскували з майна, що вдалося. Про конкуренцію (грошові датки на будову церковних будинків і самої церкви) на відбудову, тоді не могло бути й мови — ніхто нічого не мав. Народ збідований воєнним лихоліттям, старався саяк-так вижити з родиною, та поставити яку-небудь хатину. Коли ж згодом я перейшов жити до парохіяльного дому, почалося в селі живіше життя, зорганізовано церковні братства, а при них аматорські театральні вистави, дохід з вистав йшов на закуп матеріялів для відбудови церкви. Душею праці в селі, була моя покійна дружина. Коли вже мури церкви були під дахом, прийшов дозвіл від Митрополичого ординаріату у Львові на продаж частини церковного поля для завершення повної відбудови. Коли покінчилася одна журба, прийшла друга, а саме приїзд польських колоністів та створення в Шибалині латинської парохії.

До війни римо-католицького пароха в селі не було, та з приїздом колоністів при великій підтримці всієї Бережанської „польонії“, почався рух за створенням нових польських парохій по селах, в тому і в Шибалині. Під впливом тих чинників, колишні шибалинські латинники — стали поляками, а разом з колоністами, почали відгравати чим раз більшу і то агресивну роль. За активну участь у суспільно-національній праці в селі в часі пацифікації 1930-го року, моїй дружині грозив арешт, від якого врятувалась виїздом”.

До першої світової війни село Шибалин під національним оглядом — було мало свідоме. Хоча вже по прилученні Галичини до Австрії 1772 р. існувала в селі так зв. парохіяльна школа, а в сімдесятих роках 19 сторіччя була вже постійна школа, в якій за австрійським шкільним законом наука була обов'язкова, все ж таки освіта дітей і молоді кінчалася з останнім днем навчання у школі; скінчив школу — перестав читати і писати аж до смерті. Довгі роки працював у шибалинській школі учитель Гвоздик десь до початків 20 сторіччя. Він мабуть був першим фаховим учителем в селі, бо перед ним були так зв. дяковчителі. В тому часі парохом був о. Віктор Білинський; здається в 1902 році парохом став о. Николай Садовський, по нім — о. Дмитро Мигоцький.

Читальню „Просвіти” засновано у 1910 р., але вона спочатку заледве існувала. Відносно добре працювала пожежно-гімнастична ор-

ганізація „Січ”, заснована також в 1910 р. Великий перелім прийшов у 1918 р. В ніч мабуть з третього на четверте листопада, Шибалин організував відділ вояків-добровольців і послав їх до Бережан на підмогу українській владі. Скорим темпом Шибалин стає в ряди найсвідоміших сіл Бережанщини: пожвавлюється праця читальні „Просвіти”, постають інші т-ва, молодь активно береться до культурно-освітньої праці, а за нею пішло й старше громадянство.

1929 року в центрі села люди збудували читальняний дім, у якому примістились також: споживча кооператива „Вигода”, т-во „Сільський Господар” із „Хліборобським вишколом”, „Кредитівка”, „Союз Українок” т-во „Луг”, аматорський гурток, церковний хор, просвітянський доріст, навіть молочарська станиця. У суспільно-громадській роботі на провідних місцях, окрім о. пароха Мигоцького і його родини, з-поміж селян вирізнялись такі громадяни: Григорій Здирко, І. Кіндрацький, Мигдаль, Карпинин, Івашко, Фенцор, Головацький, Львівський, Піцань, Дидик, Гнибіда, Клячок, Хлопась та багато інших.

Друга світова війна, кулями, пожежами, нуждою, а потім московсько-большевицькою окупацією — припинила працю всіх українських установ у Шибалині. Та наслідків їхньої праці вже ніхто не в силі знищити.

Сільсько - Господарська Школа в Шибалині

Завдяки культурній праці таких товариств, як „Просвіта”, „Сільський Господар” — уже на передодні першої світової війни був помітний поступ у сільському господарстві. Під час воєнних дій 1914 — 1918 рр. і за Визвольних Змагань дуже потерпіло сільське господарство: були значні втрати в житлових і господарських будинках, живому тяглі і взагалі худобі, зменшилася й засівна площа. Поля були покраяні не плугом, а окопами - шанцями. За польської окупації цей стан не поліпшився. Навпаки, соціальні й національні відносини спиняли поступ сільсько-господарської культури. І все ж таки селянство виявило помітний поступ у хліборобстві: штучне угноювання, краще господарське знаряддя, машино-кооперативні спілки, раціональне плекання худоби — це все сприяло розвитку сільського господарства, викликало зацікавлення господарськими школами.

У селі Шибалин, біля Бережан, зорганізовано сільсько-господарську жіночу школу, з однорічною програмою навчання. Школа мала окремий статут і своєрідну власну програму. Організатором її був проф. Михайло Васків, уродженець цього села, випускник Бережанської гімназії, згодом її вчитель. Він склав статут для школи, опрацював програму навчання і після довгих заходів у шкільній владі — одержав дозвіл на заснування школи.

Українські центральні установи не надто вірили в можливість існування такої школи та в її успіх і заабсорбовані іншими справами, не

хотіли втручатись в ту справу, тому її засновник був змушений взяти на себе концесію для ведення школи та й поєднані з цим фінансові зобов'язання. Але дехто вірив в успіх і хосенність школи і такі люди по своїй змозі підтримували засновника в його задумах. Між іншим, дир. Іван Тиктор, власник видавничого концерну у Львові, подарував фонди на обладнання двох клас, багато книжок для бібліотеки та видання власного видавництва. Дирекція Рідної Школи в Бережанах, як і самі Шибалинці, допомагали школі меншими сумами. Вони подбали про приміщення для школи на початку її праці — в кімнатах ново-збудованого дому читальні в Шибалині, до часу, коли школа не збудує власного будинку.

Вже першого року прибули до школи учениці навіть з далекої Лемківщини та Волині. Спочатку було важко, однак школа не тільки втрималась, а з року на рік зростала. Власник школи збудував шкільний будинок, інтернат для учениць та господарські будинки, виконав формальні вимоги польської шкільної влади. Кількість учениць постійно зростала. Були між ними дівчата з Холмщини, Волині, Лемківщини, Поділля. Навчання починалося в січні, кінчалося в грудні. Учениці мешкали і харчувалися в інтернаті, разом з учительками. Під наглядом учительки, вони самі провадили кухонне господарство. Навчання тривало 7 годин, практичні вправи провадились групами, що два тижні були зміни груп; вечорами товариські гутірки, доповіді. У неділі, за гарної погоди — прогулянки на природу, іноді до кіна, або на народні святкування. Учениці зживалися зі школою і здружувалися між собою. Найбільшою втіхою для учениць були однотижневі прогулянки, що відбувалися щоліта за маршрутом: Бережани - Львів - Дрогобич - Синевідсько-Стрий-Галич-Потутори і через Лисоню — до Шибалина. Шкільний рік минав скоро, учениці прощалися, мов рідні сестри, гуцулка з волинячкою, лемкиня з подолянкою, зберігаючи й надалі зв'язок із школою.

Педагогічний склад, крім скромної платні, мав харчі та мешкання в шкільних будинках. Деякі з учителів доїжджали до школи, як прим. інж. агр. Богдан Соболта з Бережан, агроном Олександр Гудзяк з Козови, Андрій Мороз учитель співу з Вербова. Управителем школи спочатку був інж. агр. Онищук, а через рік — проф. Михайло Васьків. Релігійне виховання було під надзором і опікою пароха Шибалина о. Дмитра Мигоцького. Учительський збір працював з повною посвятою, дбав про високий рівень знань учнів, не зважав на скромну платню і це допомагало зміцнювати школу. За час існування школи у ній учительovali: Стефа Дидиківна, Неоніля Мигоцька-Тершаковець, І. Іванчук, Марійка Гузар, Марійка Терлецька, Ольга Кульматицька-Баран, Олімпія Попович-Васьків, інж. агр. Богдан Соболта, агр. Олександр Гудзяк, Іванна Басальська-Самофал.

Завдяки ідейності учительського складу, школа здобула позицію і визнання серед свого громадянства, а польська шкільна влада — згід-

но з інспекційними звітами візитатора школи І. Мосьори, ставила Шибалинську школу між польськими того типу, — на першому місці.

Школа існувала від 1932 до 1939 р. — до розпаду Польщі. Большевицька влада не дозволила її відновити. За тих сім років, школу закінчили 160 дівчат з усіх закутків Західної України. В ній вони дістали необхідні знання для кращого ведення господарства, завдатки на свідомих, культурних господинь - провідниць. Це була єдина жіноча господарська українська школа на заході України.

Церква в селі Шибалині після відбудови
в 1927 р.

Родина о. Дмитра і Ольги Мигоцьких в Шибалині. Стоять зліва: д-р Адам Якимів зять, д-р Остап Баран зять, Ольга Кос своячка, адвокат Іван Тершаковець зять, д-р Маркіян Мигоцький син; сидять зліва — Лідія Якимова з малою Даркою, Зеня Баранова, Батьки, Неля Тершаківцева, Іванка Мигоцька з малою Танею; на долі — Люба Баранівна, Василь й Остапко Тершаківці.

Аматорський театральний гурток в селі Шибалині. Посередині — о. Дмитро і Ольга Мигоцькі.

Церква в селі Баранівці.

На горі Лисоні біля Могили в пошану Укр. Січ. Стрільців: стоять зліва — Зеня і п-і Мигоцькі, сидять зліва 2-а Неля і Лідія, а побіч стоїть Маркіян Мигоцькі.

Ольга Мигоцька, дружина о. Дмитра Мигоцького, була дуже діяльна в селі Шибалині.

Громадські працівники, діяльні в т-вах села Шибалина. Посередині сидить о. Д. Мигоцький з дружиною.

Сільсько-Господарська Школа в селі Шибалині. Учителі й учениці в 1938 р. У другому ряді, парох о. Дмитро Мигоцький, з-права учит. Ольга Кульматицька-Баранова, і дир. школи проф. Михайло Васьків, зліва інж. Богдан Соболта.

Учениці Сільсько-Господарської Школи в Шибалині, йдуть на прогулянку — рік 1939.

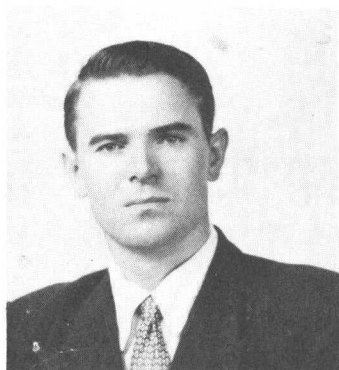
Курс для передовиків хліборобського вишколу молоді в січні 1939 р., переведений філією „Сільського Господаря” в Бережанах. Курс відбувся в Сільсько-Господарській Школі в Шибалині.

Инж. Богдан Соболта, проф.
С-Господарської Школи
в Шибалині.

СЕЛО ШУМЛЯНИ

(Вийняток з переписки)

Я довідався, що має вийти друком історія Бережанської Землі. Як уродженець села Шумляни Малі, я бажав би, щоб у книзі і про Шумляни була згадка. Ще перед першою світовою війною наш односельчанин Дмитро Шагай, емігрував за море. Нині він мій сусід у ЗСА і не раз розповідав нам молодшим, про минуле нашого рідного села. Коли воно засноване, ніхто того не знає. Є різні на ту тему легенди. Одно певне: Шумляни Малі належать до давніх

українських осель. По наших полях напевно гасали татарські та інші ворожі загони. В 1937 р. господар в Шумлянах Василь Волощук, будуючи пивницю-погріб на своєму господарстві, натрапив на давнє заглиблення в землі, ніби другу яму давно засипану землею. Розкопуючи далі, знайшов два людські кістяки. Судова комісія з Бережан ствердила, що кістяки невідомої жінки та дитини лежали там від непам'ятних часів. Можуть це бути жертви якогось ворожого наскоку, коли рятуючи життя — сховались у землянці і там загинули...

Розповідають, що початком села був малий добре захищений присілок над річкою Золотою Липою; від півночі і сходу оточував його став та багнища, а далі — непрохідні ліси.. Горби того присілку ховали у нутрі поклади кредяної жовтої глини. Першими поселенцями були ганчарі і млинарі. В часах займанщини шляхетською Польщею (15 — 18 ст.), Бережанщина славилась міцними ганчарськими та полотняними виробами. Зчасом із цього присілку — постали нинішні Шумляни Малі. Може й назва села пішла від шуму вод і шуму непрохідних лісів? За австрійських часів на початку 19 ст. село мало вже назву „Шумляни Малі,” для відрізнєння від села „Шумляни” у Підгасцькому повіті. По другій світовій війні московські окупанти перейменували наше село на „Підлісне”.

У віддалі 7-ми кілометрів на північ від Бережан на горбках розкинулось село Шумляни Малі, колись серед лісів, нині — серед садків. Межує з полями села Лапшина на півдні, села Вербова на заході, села Біща на півночі та села Жукова — на сході. Разом із селами Жуків і Гиновичі, Шумляни Малі творили одну парохію з осідком у Жукові. В селі була старенька дерев'яна церковця, що згоріла за першої світової війни. Нову церкву поставило село в 1933 р.

Після розпаду шляхетської Польщі та скасування панщини в 1848 році, народ наче відродився, полегшено зідхнув, радіючи помітною во-

лею. Була створена парохіяльна школа, і діти ходили до неї до Жукова. Спочатку люди не розуміли значення школи, освіти. Врешті прийшов закон про примусове навчання. В 1891 р. громада збудувала шкільний будинок з помешканням для вчителів. Першими вчительками у нашому селі були сестри Анна і Дарія Глібовицькі, дочки пароха Бережан о. кан. Михайла Глібовицького (дідо проф. Богдана Лепкого). Парохом у селі Жуків був тоді о. Сильвестер Лепкий.

На весну 1894 р. з ініціативи пароха о. С. Лепкого, господарів Василя та Михайла Мицишиних, Степана Шагая, Василя Волощука, лісничого Ляхмана — засновано одну з перших читалень „Просвіти” в повіті. Відкриття мало характер свята. На ньому були делегати просвітнього повітового осередку в Бережанах, в особі д-ра Андрія Чайковського, студ. унів. Володимира Бачинського і Зенона Кузеля. З того часу село з року на рік зростало у культурно-освітньому розумінні. У 1908-09 роках постало пожежно-руханкове товариство „Січ”, де гуртувалась молодь обох статей, поширювалась самоосвіта, відомості з історії свого народу тощо. Засновано й гурток „Сільського Господаря” для поширення знань як краще селянинові господарювати. В неділі і свята по церковних відправах молодь і старші господарі сходились в читальні. З Бережан приїжджали туди представники повітових осередків, проводили нарадами, виголошували доповіді, привозили часописи й книжки. При тов. „Січ” діяв аматорський театральний гурток. Це т-во очолювали Іван, потім Олекса Дидики — вони обидва стали українськими січовиками і полягли в героїських боях за Батьківщину. Пізніше кошовим був Микола Волощук, також кол. УСС-ус учасник боїв на горі Лисоні в 1916-му році. Повернувшись по війні додому, був членом підпілля, політичним в'язнем, помер у 1950 р. Крім Волощука, членом підпілля був ще Мартин Мицишин, якого за приналежність до УВО засудили на рік в'язниці у Бережанах. Він — людина простолійна, що ніколи не кривив душою, жив до останнього дня на рідній землі — помер у 1963 році.

У тридцятих роках в селі існувала клітина ОУН, до якої належала вся свідомо сільська молодь. У 1938 р. боївка ОУН застрілила поліційного донощика Гринька Шевця. Відбувся судовий процес, про який вже певно розповіли інші автори „Бережанської Землі”. Єдиний оправданий на тому процесі Василь Ковалишин загинув під час війни під Берліном у Німеччині. Семчишин Дмитро, засуджений на кару смерті, замінену на 15 літ строгої в'язниці, з упадком Польщі вийшов на волю, опісля в боях з НКВД в 1940 р. розірвав себе гранатою. Петро Костів — засуджений як Д. Семчишин, загинув у селі Пукові, Рогатинського повіту в 1941 р. Михайло Семчишин помер із виснаження після виходу з нім. табору смерті в Авшвіці 1945 р. Василь Іваник, заарештований гестапом, загинув в кадеті. Прізвищ ще інших учасників цього процесу — не пам'ятаю.

З відновленням поновної большевицької окупації, дуже багато молоді загинуло в боротьбі з окупантом. Ще коротко згадаю про поль-

Церква в селі Шумлянах-Малих,
збудована в 1936 р.

Село Шумляни-Малі, загальний вид. На долі пливе річка Золота Липа.

ську пацифікацію восени 1930 р. Українські установи, читальня, кооператива та чимало господарів дуже тоді потерпіли. До певної міри у відповідь на той розбій, серед молоді Шумлян Малих засновано клітину ОУН, яку очолювали Михайло Шагай і Василь Ковалишин.

Восени 1939 р. члени ОУН брали активну участь у розброюванні польських військових частин, що втікали до румунського кордону. Тоді загинув у бою Петро Бездух. Це була відплата окупантам за всілякі пацифікації, поліційні розбої та інші утиски українців.

1940 року большевики вивезли на Сибір родину Степана Шагая з хворим сином — студентом Мироном. Там померли син і батько.

Не сповнилися людські сподівання, що німці, які прийшли на зміну в 1941 р. не втручатимуться в наші справи. Однак наше село розташоване на боці від головних шляхів, не зазнало особливої біди. Та у квітні 1944 р. під час відступу німців на захід, загинув у бою з ними студент Богдан Хміль; знову у травні того ж року німці провели у селі хапанку та забрали 17 мужчин; із них повернулись по війні в село лише 10 осіб, один був убитий під час бомбардування, а 6-ох поїхали на еміграцію. У 1947 р. загинув смертю героя в боях УПА на Лемківщині — Михайло Шагай.

В селі загинули також і два секоти, Ілько Швець та його швагер Осип Голуб. Їх зліквідувала УПА. Оце кілька прикладів з подій у наших Шумлянах Малих. Хоча вони й „Малі”, але життя у них кипіло не відставало від інших свідомих, патріотичних сіл.

Ще за часів Австрії впродовж 1906 - 1910 рр. проклали залізничний шлях між Підгайцями, через Потутори, Бережани, Гиновичі, Перемишляни — до Львова. Тепер за повоєнної большевицької окупації, той шлях заріс травою, його не використовують. Зате замість колишніх каганців, село користується електричним освітленням. При обміні людиністю між Польщею і Сов. Україною, з села виїхали в Польщу 11 родин. На їх місце прибули викинені з рідних земель наші лемки. Але вони щось не дуже задоволені працею в колхозі, бо виносяться до Бережан, і там працюють у фабриках.

Одно не змінилося — болото. Люди далі гублять підметки в болоті як й передше, як колись, десятки і сотки років назад — і тут нічого не змінилося, лишень в 1964 р. комуністи замкнули церкву . . .

СПОГАД ПРО СЕЛО ЩЕПАНІВ

Село Щепанів Бережанського повіту розташоване на віддалі 19 клм. на схід від Бережан, а 14 клм. на північ від міста Підгаєць та межує на півдні із селом Телячим, на заході — з Літятином, на північному заході — зі селом Криве, а на сході — селом Кальне. Пошта для села приходила з Козови, а залізнична станція була в Кривім. Яких 2 клм. від села на захід проходить головна дорога зі Львова через Бережани до Підгаєць і далі до Монастириськ.

Як сказано у старій церковній хроніці, наше село взяло назву Щепанів від першого поселенця Степана. Спочатку село називали Степанів, але назву змінили за історичної Польщі — на Щепанів. За переказом старих людей, давній Щепанів був великою оселею у розлогій долині Стежирів, простягався вздовж потічка Масівки, аж до млина яких 2 клм. за нинішнім селом. Про це свідчать рештки посуду та людські кістяки, які знаходили люди, працюючи на землі в тій долині. Після наскоку татар, які знищили цю оселю, люди перейшли до недалекого ще більш неприступного глибокого яру, і там розбудували нинішній Щепанів. Сама природа створила той сховок для наших предків. У тому ж яру випливає потічок Масівка, що впадає у річку Коропець. Потічок Масівку творять шість джерел, звідки село має добру і здорову воду. Над потічком є два водні млиники, один в селі, другий за селом. У селі жили до 700 осіб, з того українців — 675, поляків — 12, жидів — 13 осіб. Громада Щепанів не була багата, мала усього 800 моргів орної землі і 23 моргів пасовиськ. Фільварок Н. Лупковського мав 860 моргів орної землі, та 65 моргів пасовиськ. У тому дворі працювала й гуральня. Про давність села свідчить стара дерев'яна церква з дзвіницею, збудована ще в 1638 р. За хронікою, це мала б бути вже третя церква від часу заснування села. Перед спаленням другої церкви, в селі була парохія, але після знищення церкви, парох поселився в селі Кальне. Богослуження відправлялися в Щепанові кожної третьої неділі. Парохами церкви були в останньому сторіччі — о. Гординський впродовж 55 років, згодом о. Павло Штокалко, до 1945 р.

В 1921 р. розпарцельовано фільварок між колоністів, що прибули із західної Польщі, а було їх до 300 осіб. Лише після подолання важких труднощів, вдалося купити на парцеляції автохтонному населенню всього 70 моргів гіршої землі. В листім 1940 р. большевицька влада вивезла колоністів на Сибір а їхнє майно поділила між бідними людьми в селі.

За першої світової війни, майже всі мужчини були змобілізовані до австрійської армії, а в селі залишилися тільки жінки з дітьми та старші люди, а також зовсім непридатні до військової служби. За час тієї війни, село витерпіло багато злиднів, було майже зовсім знищено і спалено три-четверті сільських забудовань. Під час російського відступу, великі склади амуніції в селі вилетіли в повітря, запалюючи село та їхній польовий шпиталь, в якому ранені живцем горіли. Відступаючи з села, москалі забрали з собою чотирьох щепанівських мужчин, котрі аж у 1923-му році повернулись у рідне село. Під час свого перебування в селі, москалі винищили майже всю худобу, безроги, дріб, та забрали коні.

Першу вселюдну школу з українською мовою навчання, організовано у 1908 р., з одним лише учителем. Навчання відбувалося в сільській хаті аж до 1921 р., коли збудовано шкільний будинок з одною шкільною залесою і мешканням для учителя. Кількість учнів сягала до 120. Через воєнні події та знищення села, щепанівці були майже поголовно неписьменні, зате в селі було три корчми, а за селом ще й четверта. Чоловіки та й жінки таки добре пиячили, тому багато землі перейшло до сусідніх сіл. Школу збудували селяни власними силами. До будови школи найбільш причинилися: учитель О. Пасіка, Максим Островський, Теодор Боднарчук, Гринько Данилюк і М. Яцюк. Першим учителем у новій школі був Олекса Пасіка, який вів навчання до 1925 р. Після його переселення до села Вівсія, вчителював Микола Шараневич до 1928 р., а від того часу до початку 1944 р. був учителем у Щепанові – Василь Задорожний.

Культурно-освітня праця почалася в селі з заснуванням читальні „Просвіти” в 1925 р. Спочатку вона містилася у винайнятій хаті. В 1926 р. невтомні селяни поставили „Народний Дім”, в якому, крім залі для сходин і театральних вистав, було ще й приміщення для кооперативи та молочарні. Треба з признанням згадати про незвичайну жертвенність та безплатну працю при тій будові. Найбільше визначилися датками і працею такі господарі: Степан Бордун, Осип Бугай, Петро Яцюк, Павло Яцюк, Степан Квартнік, Теодор Цяпута, Володимир Стельмах, Василь Фінк, Михайло Мартинюк, Степан Мончук, Стефан Вовк і Петро Завадівський. Будівництво дому натрапляло на великі труднощі, бо польська влада кілька разів його переривала під різними претекстами. В 1924 р. засновано в селі споживчу кооперативу під назвою „Боротьба”. Ця назва принесла кооперативі багато переслідувань і лиха з боку польської поліції. Засновниками кооперативи були: Петро Яцюк, Павло Яцюк, Євген Стельмах, Володимир Стельмах, Іван Цяпута син Дмитра, Василь Цяпута, Теодор Боднарчук, Стефан Бордун, Гринько Мончук, Степан Мончук, Василь Фінк, Осип Бугай, Стефан Квартнік, Т. Хома, Іван Дяківський, Михайло Мартинюк, Петро Сташків, Осип Мончук, Петро Завадівський. Теплим словом треба згадати про Петра Завадівського, ревного і щирого кооператора,

що – помер трагічно при добуванні каміння. За кілька років праці, кооператива придбала своїм членам: прес для виробу дахівок, ручну молотарку, млинок для чищення збіжжя, трієр, „сонду” – давали членам товарові звороти та купили дві книжки: лікарську і ветеринарну.

В 1934 р. заклали в селі молочарню. Доставцями молока, були майже всі господарі села. Щоб дістати більше товщу з молока, господарі почали краще годувати корів. Була в селі і господарська організація „Сільський Господар”, через яку селяни отримували штучні добрива і добре насіння конюшини, люцерни тощо. На полях села були великі каменоломні, що постачали каміння на будову сільських будинків.

На площі біля церкви стояв кам'яний пам'ятник на згадку про скасування панщини. Під час „пацифікації” 1930-го року, влада закрила читальню „Просвіти”, мотивуючи тим, що читальня випозичила заборонену книжку „Син України”... Село відповіло на це заснованням гуртка „Рідної Школи”. При читальні був хор і аматорський гурток, бібліотека і самоосвітні гуртки молоді. З поширенням освіти село ніби переродилося. Багато селян стали передплатниками „Народньої Справи” (як жартівливо казали „коров'яча газета”) — хто її пренумерував, того корови автоматично були забезпечені на випадок нещастя до висоти 100 злотих; діти читали журналики „Дзвіночок і Світ Дитини.” До читальні приходили часописи „Новий Час”, „Сільський Господар”, і „Свобода”. Забави молоді відбувалися в Народному Домі, весілля без алкоголю, без бійок, криків, поганих лайок чи сороміцьких пісень. Пияків у селі не було, бо корчма зникла, та й горілка була дорога. Крім аматорських вистав, відзначувано річниці Т. Шевченка, Лесі Українки, Визвольних Змагань, давали концерти. Кожної неділі, а взимку то й щовечора сходилися члени в Народному Домі, проводячи час за читанням часописів, чи культурних розваг.

До поширення просвіти й знання в селі причинились: Петро Боднарчук, Михайло Мартинюк, Микола Марків, Теодор Цяпута. Треба згадати й про учителів, Миколу Шараневича і Василя Задорожного, які поза працею в школі, брали живу участь в культурно-освітньому житті села. Заходами М. Шараневича збудовано біля церкви каплицю. В. Задорожний був головою надзірної ради в кооперативі, деякий час головою читальні, кредитівки та керував аматорським гуртком. За нього у шкільній залі відбувалися такі імпрези, як вечір св. Миколая, свято Матері, свято Т. Шевченка

Колоністи мали свою школу, належали до римо-кат. парохії в Літятині. Влітку вони вибудовували „дом людюви” в якому містилась крамниця – „кулко рольніче” і напів-військова організація „штшелец”. До 1935 р. ця колонія належала до громади Щепанів, але при реорганізації, Щепанів приділено до Бережанського повіту (раніше належав до Підгасцького), з колонії створено окрему громаду, назвали її „Бартошуфка” і ті обидві громади приділено до збірної громади в Козові. В період підпільної боротьби в 1936 р., що велася тоді у Бере-

жанському повіті, члени-підпільники нищили у школах портрети польських достойників і польські державні „годла”, так, що влада наказала ночами сторожити.

Замітніші події в селі

1937 р. була в Щепанові канонічна візитація Єпископа-Ісповідника Кир Никити Будки, який відвідав і українські установи села, довідуючись про їхній розвиток. Під час так зв. „нормалізації” оглядав село Щепанів і колонію тернопільський воєвода Юзевські (той, що хотів за кілька років перетворити українську Волинь – у польський край), був також і в Народному Домі. В перших днях німецько-польської війни, заарештували та вивезли поляки до Берези – Миколу Маркова і Дмитра Крушельницького, які однак вже по трьох тижнях користаючи із розгрому „жечпосполитої”, – щасливо повернулись до своїх родин.

Під час Визвольних Змагань 1918 – 20 рр. багато молоді зі Щепанова воювали за волю України, між ними було шість підстаршин. Кілька з них не повернулися з тої війни – певно загинули смертю героїв. За першої большевицької окупації не було в селі арештів, бо ніхто не пішов на брудну донощицьку роботу. За німецької окупації в 1942 р. привезено в село 15-теро дітей, опухлих з голоду з Долинського повіту, щоб їх врятувати від голодної смерті. Дітей зараз же розібрали заможніші господарі і діти всі добре ховалися. Взагалі про селян Щепанова можна сказати, що це люди із щирим українським серцем, жили дружньо мов одна родина, релігійні, солідарні, послужливі та дуже дискретні. В часі пацифікації ніхто не зрадив, хто позичав ту книжку!

Окремо треба занотувати факт оборони жидів під час німецької окупації, хоча жиди поширюють сьогодні свідомо неправдиві історії, ними самими вигадані і спрепаровані, про якусь гейби спілку гітлерівсько-українську у винищуванні жидів. Але це свідомий фальш і наклеп, це жидівська політика – піддобритись московським правителям.

За німецької окупації жили в селі двоє жидів. Він звався Зусь Герцог, а вона Хана Ліппе. Хана, молода жінка, боячися за себе, наважилась виїхати до Німеччини на роботу, але для цього була необхідна метрика уродження. Тоді дочка Г. Цяпути в тому ж віці, взяла свою метрику і дала Хані, яка й виїхала до Райху під чужим прізвиськом. Про це в селі всі знали. На дорогу одягнули її в селянський стрій, дали харчів, а дружина вчителя Задорожного постаралася в „Арбайтсамті” (уряді праці), щоб її присднали до найближчого транспорту, йшло про те, щоб швидко замести сліди. Все вдалося як найкраще, вона була в Райху, там працювала – відти повернулася жива, здорова і нині ще живе в Щепанові. Також весь час жив легально в Щепанові Зусь Герцог. Коли німці програючи війну, подалися вже до Галичини і Щепанів був у прифронтовій полосі, а в селі повно німецького війська, то Зусь Герцог ходив по селі з німцями, як їх перекла-

дач і ніхто його не зрадив. На запитання полковника, що спинивсь у школі, чи часом, той Герцог не є жидом, бо й прізвище його зраджує, і німецька мова — автор цього спогаду відповів, що в селі є кількох господарів з прізвищем „Фінк”, але вони не є жида, та не говорять німецькою мовою — а Герцог закінчив шість гімназійних класів і тому цю мову знає. Полковника задовольнила ця відповідь. Так він виховався можна сказати на очах — села і німців, і ніхто словечком його не зрадив. Крім згаданих жидів, переховувалися у 1943 р. в житах біля села кількох жидів, яким пастушки виносили хліб і молоко: часом вечорами і в дощові дні, вони самі заходили в село, щоб прожитись і переспати. Ще на весну 1944 р. в одного господаря за селом жили дві жидівки, про що знали багато людей, але їх ніхто не видав в руки гестапо.

Як в інших селах, так і в Щепанові німецька влада накладала великі харчові контингенти, і все точно забирала. Пильнувала цього їх поліція та допоміжні німецькі організації. Закрили млини, конфіскували жорна. Забирали до райху на роботи багато молоді, а за те все — село від німців нічого не діставало; самі виправляли шкіри на взуття, красили полотно, робили мило, свічки, а навіть гонили самогон, самі пили та продавали в місто. Вся рогата худоба та свині були під обліком, та ще й начіпали їм на вуха так зв. кульчики з номером, щоб часом не помінати. Але винахідний людський хист є безсмертний — так і в тій справі почались міркування, знайшли спосіб і німці вже менше поїдали свинини, зате наші люди собі не жаліли. Проста справа — винайшли спосіб, щоб той же самий кульчик переходив гейби з тата на сина та довший час оставав у тій самій свинячій роді. Коли вже надійшов відповідний час, стягали той „фамілійний” кульчик з великого, та начіпали малому, а через кілька днів з того великого — висіли вже готові до їди ковбаси і прочая... А при контролі нарікали, що чогось не росте, їсти не хоче, певно має якийсь „манкамент”...

Село не мало грошей. Щоб трохи їх роздобути, селяни вдавалися до різних способів обманути „німоту”. Про один такий „трюк” треба розповісти. Це було в зимі 1943 р. Один господар потайки заколов свиню і хотів продати м’ясо в Бережанах. Він поклав її на сани, накрив периною, під рило підклав подушку, а голову обв’язав хустиною. Перед в’їздом у місто, сказав контрольній поліційній стійці, що везе хворого до лікарні, і щасливо прослизнувся. Відіхавши добрий кусень від контрольної будки, мабуть з радості потягнув коні батогами — сани нековані пішли як кажуть „затоки” — заточились, а бідолаха „хворий” вилетів з під перини у сніг... (Даремно кажуть, що свині не птахи — не літають!) Не так було в ті часи! ...

П о р т р е т и

Як відомо, в 1930 р. у Східній Галичині відбувалася варварська польська „паціфікація”. Здається найбільш болісно її відчували Бере-

жанський і Підгасцький повіти. Незабутній 1930 рік ще й тим, що тоді підпільна організація УВО – ОУН нищила польські державні „годля” й портрети правителів „жечпосполітей” Мосціцького, Пілсудського, Сміґлого-Ридза та інших – менших. Ця акція нищення тих знамен польської окупації, широко тоді розгорнулась у відплату за нищення українських шкіл, перемінювання їх на польські.

Нам українським учителям, довелося через це багато потерпіти, бо за знищення портретів, звичайно тягали вчителів, допитували, а при тому доводилось вислухувати непристойні, сороміцькі слова про-стаків-поліцаїв. Ще більше терпіли під час тих виступів українські селяни, бо вони мусіли чергово вартувати ночами на дорогах до села та під шкільним будинком, не раз в осінню негоду, а то і в морози взимку.

Хвиля нищення портретів у шкільних залах докотилась і до Шепанова. Кожної ночі довкола школи ходили вартівники, гріючись – тупцювали по снігу... Авторіві жаль було дивитись на тих померзлих бідаків, і тому дозволив їм заходити в коридор школи, а то й до шкільної кімнати, де на стінах висіли ті злощасні портрети. Вартувати впродовж довгої зимової ночі було справді задовго, тож вартівники порадили собі в такий комічний спосіб: відчіпляли портрети і впихали їх у великий мішок, зав'язували шнурком, а самі лягали на лавки трохи подрімати. Все один мав варту і надслухував, чи не йде контролю, що її переводили польські поліцаї. Коли такий приходив на контролю, то вже здалеку чув, що всі вартівники є „гір” і все гаразд...

Але одної ночі, контрольний поліцай увійшов незапримічений у шкільну залу, присвітив електричною світилкою, – і бачить – на стінах портретів немає, а всі „вартівники” сплять мов забиті лиш чути їх тяжкі подихи... Поліцай зчинив крик досить непристойними словами, додаючи: „підете до криміналу, та заплатите за всі портрети!” На те один з вартівників: „не кричіть пане „вахмістшу”, бо всі портрети є, ні один не втік!” „Де є, коли стіни порожні!” – крикнув поліцай. „Де є? – онде в мішку! Бо ми подумали, що як прийдуть ті підпільники, то ми й так ради не дамо, бо що їм зробимо палицею, як вони мають зброю?”... Поліцай лиш зареготався і подався геть, радий із такого закінчення, а то і йому попало б! Про той випадок розповідали собі люди сміючись в цілому повіті...